Osobowość sportowa zawodników Olimpiad Specjalnych – badania pilotażowe

Athletic identity of Special Olympics contestants – pilot study

Wojciech Wiliński, Marta Wieczorek, Beata Drzewakowska

Zakład Dydaktyki Wychowania Fizycznego Specjalnego, Katedra Dydaktyki Wychowania Fizycznego, AWF we Wrocławiu

Streszczenie

Wstęp: Osobowość sportowa związana jest z „konceptcją Ja” wg H. Markus zakładającą, że różne obszary złożonego Ja są aktywizowane pod wpływem środowiska. Osobowość sportowa stanowi pewien z wymiarów określający poziom identyfikacji osoby z rolą sportowca [1]. Rywalizacja sportowa w wariacie Olimpiad Specjalnych, może konstytuować u osób z niepełnosprawnością intelektualną relewantny aspekt osobowości, ułatwiający im funkcjonowanie w społeczeństwie.

Material i metody: Badanie wykonano w grupie osób z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym (N=11) w wieku 15-23 lata zawodników Klubu Sportowego Olimpiad Specjalnych z Wrocławia. Posłużono się metodą sondażu diagnostycznego, techniką wywiadu, którego pytania zostały wyznaczone przez pozycje testowe Skali Pomiaru Osobowości Sportowej Brewer’a, Van Raalte i Lindera [1], ze zmienioną skalą odpowiedzi z likertowskiej na obrazkową - zrozumiałą dla osób z niepełnosprawnością intelektualną. Niewielka liczebność badanej grupy oraz specjalna adaptacja narzędzia badawczego pozwalają jedynie na jakościową analizę wyników.

Wyniki: Badane osoby z niepełnosprawnością intelektualną generalnie utożsamiają się z rolą sportowca, różniąc się jednak w poszczególnych opisach siebie za pomocą kategorii Skali Pomiaru Osobowości Sportowej.

Wnioski: Treningi oraz zawody sportowe zaproponowane przez Olimpiady Specjalne dla osób z niepełnosprawnością intelektualną, przyczyniają się do poszerzenia ich osobowości o aspekty związane z rywalizacją sportową.

Słowa kluczowe:

osobowość sportowa - Olimpiady Specjalne

Abstract

Introduction: Athletic identity is connected with the “self- concept” coined by H. Markus that has been based on the assumption that various areas of the complex “self” are activated by the environment. Athletic identity constitutes one of the dimensions determining the level of an individual’s identification with the role of a sportsman[1]. Sports competition as part of the Special Olympics may constitute a relevant aspect of identity in people with intellectual disabilities thus facilitating their functioning in society.

Material and methods: The research was carried out in a group of people with moderate intellectual disabilities (N=11) aged 15-23 years, who are contestants of Special Olympics Sports Club from Wrocław. A method of diagnostic survey was used for the purpose of the study as well as the technique of interview the questions of which were designated by test items of *Athletic Identity Measurement Scale* developed by Brewer, Van Raalte and Linder[1] with a response scale changed from Likert scale to pictorial scale comprehensible to people with intellectual disabilities. A low number of subjects in the investigated group and special adaptation of the research tool enabled performance of a qualitative analysis of results, only.

Results: The subjects with intellectual disabilities generally do not identify themselves with the role of a sportsman, with some differences, however within individual descriptions of the self made with the use of *Athletic Identity Measurement Scale* categories.

Conclusions: Training and sport competitions offered by Special Olympics to people with intellectual disabilities contribute to the extension of their identity by aspects connected with the spirit of competition.

Key words: athletic identity- Special Olympics

Wstęp

Codzienne funkcjonowanie człowieka we współczesnym świecie, wydaje się zarówno stwarzać wiele możliwości jak i budzić lęk. Według Gergena (2009) za sprawą technologii społecznego nasycania (np. środki transportu, media) otrzymujemy ogromną ilość informacji, które zwiększają zakres naszych relacji w życiu publicznym. W efekcie zamiast stabilnego, zapewniającego bezpieczeństwo Ja jednostkowego, kształtowanego w niezmiennych, często wyłącznie lokalnych i bezpośrednich kontaktach z innymi, pojawia się osobowość pastiszowa, która złożona z wielu tożsamości ułatwia realizację celów w skomplikowanym środowisku społecznym. Kolejnym etapem przemian tożsamości człowieka jest formowanie się Ja relacyjnego, które nie stanowi centrum wiedzy i decyzji, a raczej zbiór wzorów zachowań potwierdzanych w społecznych rytuałach [3]. Traktując wyżej opisane modyfikacje struktury psychiki, jako odpowiedź aktora społecznego na konieczność funkcjonowania w szybko zmieniającym się świecie rozmytych kategorii i niewyraźnych ról społecznych, można spodziewać się, że grupa osób z niepełnosprawnością intelektualną może doświadczać trudności w kształtowaniu tożsamości. Zabłąkani w trudnych poznawczo i nieprzewidywalnych warunkach życia mogą być narażeni na różne formy dyskryminacji. Z drugiej strony charakterystyczne dla Ja relacyjnego zmniejszenie dystansu między jednostkami (zamiast ja i ty – my), daje niepowtarzalną szansę, zbliżenia się do siebie bez wrogości i uprzedzeń [3], a tym samym poznanie człowieka niepełnosprawnego. Obserwując stopniowe przemiany zmierzające do utworzenia Ja jako układu związków z innymi, warto zastanowić się nad sytuacją osób z niepełnosprawnością intelektualną uczestniczących w stworzonym dla nich wariancie ruchu olimpijskiego Olimpiad Specjalnych, które w istocie będąc programem rehabilitacji społecznej oferują im między innymi osobowość sportową.

Weześniej, zasadne wydaje się, przedstawienie aktualnej sytuacji osób z niepełnosprawnością intelektualną w świetle badań opisujących ich funkcjonowanie w zależności od społecznego postrzegania. Kumaniecka-Wiśniewska (2006) w swojej analizie narracji osób

upośledzonych umysłowo (termin zastosowany w pracy przywoływanej autorki) w perspektywie interpretatywnej wskazuje, że wszystkie kobiety poza badanymi pochodzącymi z terenów wiejskich i południowo-wschodniej Polski (przebiegi biograficzne podobne do lokalnej społeczności), doświadczały ograniczania tożsamości, powodowanego odbieraniem wolności dokonywania wyborów i wykluczeniem z życia społecznego. Przywoływana autorka wykorzystując nomenklaturę Zygmunta Baumana, wpisuje osoby z niepełnosprawnością intelektualną w kategorię „beznadziejnego włóczęgi”, posiadającego tożsamość nadaną raz na zawsze przez społeczeństwo, w opozycji do „turysty”, który może niezależnie od innych i w dowolny sposób zarządzać swoją tożsamością, dostosowując się do wymogów życia we współczesnym świecie (s.278-281) [4]. Wyznaczniki procesu społecznego nadawania i determinowania tożsamości ilustrują obszerne badania ilościowe Kazanowskiego (2011), który wykazał, że licealiści i ich rodzice mają problemy z: poprawnym zdefiniowaniem upośledzenia umysłowego (anachroniczny termin upośledzony umysłowo autor zastosował celowo), odróżnieniem go od choroby psychicznej oraz uważają, że główną przyczyną tego zaburzenia są czynniki biologiczne. Nie orientują się także, w możliwościach wykonywania pracy zawodowej przez osoby z taką dysfunkcją. Negatywne reakcje emocjonalne u badanych wywołuje hasło: „kształcenie dzieci upośledzonych umysłowo wspólnie z dziećmi pełnosprawnymi” (s.258). Średnie natężenie przychylnych postaw badanych wobec niepełnosprawnych intelektualnie było przede wszystkim przeciętne [5]. Niestety podobne tendencje zostają ujawnione w międzynarodowym badaniu przeprowadzonym w 10 krajach przez Sipersteina i wsp. [6]. Posługując się „teatralną terminologią” E. Goffmana [7] można sformułować konkluzję, że odgrywanie napiętnowanej postaci osoby z niepełnosprawnością intelektualną, odbywa się według wcześniej przygotowanej za kulisami roli dla jej wykonawcy. Roli dostosowanej do oczekiwań publiczności i nieuchronnie prowadzącej do podtrzymywania związanego z nią niekorzystnego wizerunku oraz położenia społecznego. W odróżnieniu od wyżej przedstawionej sytuacji, wspomniane Olimpiady Specjalne traktują niepełnosprawność intelektualną zgodnie z definicją Amerykańskiego Stowarzyszenia

Niepełnosprawności Intelektualnej i Rozwojowej oraz DSM-V, czyli jako aktualną i podlegającą przemianom sytuację jednostki, która będąc w interakcji ze środowiskiem społecznym i rodzajem otrzymywanego wsparcia, osiąga określany przez nie poziom funkcjonowania w życiu codziennym [8,9]. Takie podejście otwiera możliwość kształtowania swojej tożsamości przez osobę z niepełnosprawnością intelektualną. Olimpiady Specjalne dokonują tego za pomocą bardzo precyzyjnie opracowanych przepisów rywalizacji sportowej pod kątem specyfiki i możliwości funkcjonowania osób z niepełnosprawnością intelektualną [10]. Doskonałą egzemplifikacją intencji Olimpiad Specjalnych jest ich działalność, która polega na organizacji treningów i zawodów sportowych dla osób z niepełnosprawnością intelektualną, tak by mogły: rozwijać się fizycznie i społecznie, nabywać nowe umiejętności, pokonywać osobiste ograniczenia oraz stawiać się otwartymi i pewnymi siebie członkami społeczeństwa. Ponadto prezentacja wysiłku sportowców z niepełnosprawnością intelektualną, nakierowana jest na: zrozumienie, akceptację i tolerancję wobec tej grupy osób [11]. Badania empiryczne dowodzą, że trenujący regularnie zawodnicy Olimpiad Specjalnych dysponują lepszą wydolnością i siłą mięśniową [12] oraz należą do grupy o mniejszym ryzyku chorób układu sercowo-naczyniowego w porównaniu do nieaktywnych fizycznie grup kontrolnych [13]. Zaangażowanie w treningi i zawody Olimpiad Specjalnych przez okres 42 miesięcy wiąże się ze zmianami w koncepcji siebie (*self-concept*) w kierunku poprawy ogólnego poczucia własnej wartości (*general self-worth*) oraz postrzegania swoich kompetencji fizycznych [14]. Gibbons i wsp. (1989) donosi, że nawet udział w 1,5 dniowych zawodach Olimpiad Specjalnych poprawia postrzeganie własnych kompetencji fizycznych (dobry w bieganiu, skokach) i wzajemnej akceptacji społecznej (posiadanie przyjaciół na podwórku) [15]. Dykens i Cohen (1996) wskazują na wysoki poziom społecznych kompetencji społecznych i pozytywną autopercepcję zawodników Olimpiad Specjalnych [16]. Farell, Crocer i wsp. (2004) potwierdzają przewidywania teorii samodeterminacji Deci i Ryana wskazując, że utrzymująca się chęć pozostawania beneficjentem środowiska Olimpiad Specjalnych, wynika z zaspokojenia przez nie potrzeb zawodników: kompetencji (dostosowana rywalizacja, rozwijanie nowych umiejętności), autonomii (wsparcie w treningu, możliwość wyboru) i przynależności (przyjaciele, nowe przyjaźnie) oraz uczynieniu z nich osób, które same stanowią o sobie bazując głównie na motywacji identyfikowanej z ja (poczucie ważności celu) i wewnętrznej (zintegrowanej z Ja - przynoszącej radość z realizacji celu) [17].

Reasumując Olimpiady Specjalne poprzez adaptowanie aktywności fizycznej, organizację treningów i zawodów stwarzają możliwość formowania osobowości

sportowca. Zdaniem Schlenkera (2004) ludzie potrafią stworzyć w swoich umysłach liczne społecznie akceptowane autoidentyfikacje, które nazywa tożsamościami pożądanymi (określają kim człowiek powinien być w kontakcie z aktywizującym go audytorium) [2]. Olimpiady Specjalne udzielając właśnie wsparcia społecznego przez jednocześnie ustanawianie i utrzymywanie osobowości sportowca u zawodników z niepełnosprawnością intelektualną powodują, że mogą oni przez wybór odpowiednich skryptów społecznych, nabytych w ramach uczenia się roli sportowca, nawiązywać wcześniej niedostępne dla nich relacje interpersonalne. H. Markus wprowadzając koncepcję możliwych Ja wskazała, że człowiek aranżuje i testuje swoje projekty siebie oraz realizuje skutecznie te spośród celów, które odnoszą do owych ewentualnych Ja (s.542) [18]. Sytuacja, w której uczestnicy Olimpiad Specjalnych są inspirowani do konstruowania możliwej osobowości sportowca, wzmacnia u nich proces empowermentu. Osobowość sportowa wg Brewer'a, Van Raalte i Lindera, definiowana jest jako jeden z wymiarów określający poziom identyfikacji osoby z rolą sportowca, stymulowany przez sytuacje z nią związane. Termin osobowość sportowa jest używany w pracy zgodnie z tłumaczeniem (*athletic identity*) dokonanego przez Tasiemskiego [1] oraz tradycją stosowania go w dotychczas opublikowanych artykułach w Polsce. Trzeba nadmienić, że w niniejszym opracowaniu jest on bliższy pojęciu tożsamości rozumianej jako samoidentyfikacja w odniesieniu do funkcjonowania w sporcie niż osobowości jako całości organizacji psychicznej. Dokonując rozpoznania osobowości sportowej Skalą Pomiaru Osobowości Sportowej (*Athletic Identity Measurement Scale- AIMS*), przywoływani autorzy wyróżnili jej trzy komponenty: Społeczną Tożsamość (siła identyfikacji z rolą sportowca), Wyłączność (siła identyfikacji z rolą sportowca w porównaniu do innych ról), Czynniki Negatywne (negatywne odczucia w reakcji na przerwanie treningu) [1]. Trafność narzędzia AIMS potwierdzają liczne opracowania naukowe. Lamont-Mills i Christensen (2006) sygnalizują, że wysokie natężenie osobowości sportowej odróżnia zawodników (elity) od osób uprawiających sport rekreacyjnie, ale łączy obie grupy w przeżywaniu negatywnych reakcji z powodu przerwania uprawiania sportu [19]. Houle, Brewer i Kluck (2010) wskazują, że poziom osobowości sportowej jest najwyższy u aktywnych zawodników, zmniejsza się u byłych sportowców i jest stale niski u osób nie uczestniczących w sporcie [20]. Tasiemski i Wilski (2012) analizując osobowość sportową kolarzy tandemowych, wykazali, że wyższy jej poziom osiągalni widzący piloci, niż niewidomi zawodnicy [21]. Badania nad osobowością sportową przyczyniają się do lepszego zrozumienia różnych aspektów, związanych z funkcjonowaniem zawodnika we współczesnym świecie sportu.

Powyższe rozważania skłaniają do próby określenia identyfikacji sportowej wśród zawodników partycypujących w przestrzeni wyznaczonej przez Olimpiady Specjalne. Uzyskane wyniki mogą stanowić ważną informację dla trenerów, rodziców, zawodników oraz wszystkich zainteresowanych realizacją celów i wypełniania misji Olimpiad Specjalnych. Celem empirycznej weryfikacji podejmowanego problemu sformułowano pytanie badawcze. Jakie jest natężenie osobowości sportowej u zawodników Olimpiad Specjalnych?

Materiał i metody

Badaniem objęto 7 zawodników i 4 zawodniczki (N=11) Klubu Olimpiad Specjalnych z Wrocławia w wieku od 15 do 23 lat z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym. Osoby badane uczestniczyły w systematycznych (od 1,5 do 3 godzin tygodniowo) treningach pod auspicjami Olimpiad Specjalnych od 2 do 8 lat (średnio 3,8 roku) uprawiając: koszykówkę, lekką atletykę, bocce, badminton, pływanie, tenis stołowy oraz narciarstwo biegowe. Posłużono się metodą sondażu diagnostycznego, techniką wywiadu, którego pytania zostały wyznaczone przez 7-itemową Skalę Pomiaru Osobowości Sportowej AIMS Brewer'a, Van Raalte i Lindera [1]. Skala mierzy jak bardzo osoba utożsamia się z rolą sportowca (podskala Społeczna Tożsamość), wybierając ją spośród innych, jako wiodącą w życiu (podskala –Wyłączność) oraz jak mocno doświadcza negatywnych reakcji wskutek zaprzestania treningów na

skutek choroby, urazu lub braku sukcesów sportowych (podskala– Czynniki Negatywne).

Badani zawodnicy ustosunkowywali się do siedmiu twierdzeń za pomocą zmienionej skali odpowiedzi z 7-stopniowej likertowskiej na obrazkową - zrozumiała dla osób z niepełnosprawnością intelektualną (zarówno skalę obrazkową jak i samo badanie wśród zawodników Olimpiad Specjalnych wykonała Beata Drzewakowska w ramach realizacji pracy magisterskiej pod kierunkiem dr Marty Wieczorek w AWF we Wrocławiu w maju 2013 roku). Skala piktogramowa składała się z 7-iu uproszczonych rysunków twarzy wyrażających emocje od smutku przez obojętność do radości (od 1 zdecydowanie nie zgadzam się = schemat smutnej twarzy do 7 – zdecydowanie zgadzam się = schemat uśmiechniętej twarzy). Ostatnie dwie pozycje testowe odwołujące się do emocji były odczytywane przez badanych ze skali obrazkowej zgodnie z przedstawionymi na nich uproszczonymi wyrazami twarzy, lecz odwrotnie do wartości na skali Likerta. Na przykład, gdy badany odnosił się do twierdzenia „Czuję się źle, gdy nie odnoszę sukcesów sportowych” zaznaczając „smutną twarz”, czyli zdecydowanie nie zgadzam się (1) w skali Likerta odpowiedź zmieniano w arkuszu wyników na zdecydowanie zgadzam się (7). Takie postępowanie poprawiło wiarygodność zbierania danych wśród zawodników Olimpiad Specjalnych. Dodatkowo w celu uniknięcia nieporozumienia dopytywano badanych o to, czym kierowali się wybierając daną odpowiedź (jednak należy podkreślić, że największe kłopoty sprawiały im właśnie twierdzenia: 6 oraz 7 ze

Tab.1. Osobowość sportowa zawodników Olimpiad Specjalnych

Tab.1. Athletic identity of Special Olympics contestants

l.p	Zawodnicy Olimpiad Specjalnych	Σ TSp	Σ W	Σ CN	Σ CN(-t6)	Σ TS	$\bar{X}$ ITS	Σ TS (-t6)	$\bar{X}$ ITS (-t6)	Ranking ITS (-t6)
1.	M1	8	14	12	5	34	4,86	27	4,50	8.
2.	M2	14	17	14	7	45	6,43	38	6,33	3.
3.	K1	13	15	13	7	41	5,86	35	5,83	4.
4.	M3	12	21	8	6	41	5,86	39	6,50	2.
5.	K2	14	18	10	7	42	6,00	39	6,50	2.
6.	M4	13	20	11	6	44	6,29	39	6,50	2.
7.	K3	13	11	11	4	35	5,00	28	4,67	7.
8.	M5	10	16	13	6	39	5,57	32	5,33	6.
9.	M6	7	11	10	4	28	4,00	22	3,67	9.
10.	M7	11	18	10	4	39	5,57	33	5,50	5.
11.	K4	14	21	9	6	44	6,29	41	6,83	1.

M – mężczyzna, K- Kobieta; Sumy punktów w trzech podskalach AIMS: TSp –Tożsamość Społeczna, W-Wyłączność, CN – Czynniki Negatywne; CN (-t6) - Czynniki Negatywne bez twierdzenia nr 6; TS – suma punktów AIMS; ITS Indeks Osobowości Sportowej (średni wynik dla wszystkich twierdzeń AIMS); TS (-t6) – suma punktów AIMS bez twierdzenia nr 6; ITS(-t6) – Indeks Osobowości Sportowej (średni wynik AIMS bez twierdzenia nr 6);Ranking ITS Indeksu Osobowości Sportowej (-t6) – kolejność zawodników ze względu na wielkość natężenia osobowości sportowej.

skali AIMS). W praktyce badanym osobom z niepełnosprawnością intelektualną odczytywano twierdzenia ze Skali Pomiaru Osobowości Sportowej AIMS, prosząc je o wskazanie twarzy najlepiej oddającej ich stosunek do zaprezentowanego twierdzenia. Podobne podejście było z powodzeniem stosowane w odniesieniu do badania łęku stomatologicznego u dzieci [22,23].

Narzędzie (w oryginalnej wersji) było weryfikowane pod kątem rzetelności (α Cronbacha = 0,87) u osób z URK oraz sportowców - kolarzy tandemowych (z niepełnosprawnością w obrębie zmysłu wzroku i widzących pilotów) [1,21]. Badane osoby poza tym, że określały swój stosunek do twierdzeń na dostosowanej skali AIMS, proszone były o komentarz dotyczący swoich wyborów. Niewielka liczebność badanej grupy oraz specjalna adaptacja narzędzia badawczego promowała wykorzystanie jakościowej analizy wyników.

Wyniki

Przeprowadzona analiza rzetelności dla wszystkich twierdzeń AIMS α Cronbacha wyniosła 0,45 oraz 0,79 (po usunięciu twierdzenia nr 6) (por. przypis 10; tabela 1). Zawodnicy Olimpiad Specjalnych dokonując samoidentyfikacji na skali AIMS uzyskali średni wynik równy 39,27 (dla 7 twierdzeń) w przedziale od 7 do 49 oraz 33,91 (dla 6 twierdzeń, bez 6 itemu) w przedziale od 6 do 42, (N=11). Poszczególni badani ustosunkowywali się w zróżnicowany sposób do twierdzeń w Skali Pomiaru Osobowości Sportowej AIMS (tabela 1).

Poniżej zamieszczono dziewięć streszczonych komentarzy (dwie osoby: K3 i M6 nie podały objaśnień) do twierdzeń AIMS, które w mniemaniu autorów wraz z ilościowym rezultatem dotyczącym natężenia tożsamości sportowej (tabela 1) przedstawiają sposób konstruowania osobowości sportowej osób z niepełnosprawnością intelektualną.

M1 (22 lata, w klubie od 7 lat, trenuje: koszykówkę, lekką atletykę, badmintona) Widzi siebie jako sportowca ale paląc papierosy nie zachowuje się zgodnie z rolą sportowca. Nie podaje celów związanych ze sportem (pytany o najbliższe zawody, nie wie w jakiej konkurencji wystartuje), a swoich przyjaciół określa jako sympatyków lekcji wychowania fizycznego i treningów Olimpiad Specjalnych. Sport zajmuje ważne miejsce w jego życiu, ale nie jest najważniejszy (lubi gry komputerowe). Poza szkołą o sporcie myśli mało (chyba że, kibicuje ulubionej drużynie.) Nie lubi przegrywać. Doświadczył już przerwy treningów z powodu urazu i nie uważa tego za przynębiające tylko za przykre. Zawodnik M1 nie w pełni utożsamia się z różnymi aspektami roli sportowca osiągając jeden z najniższych wyników Indeksu Tożsamości Sportowej wśród badanych (8 miejsce w rankingu Indeksu Tożsamości Sportowej).

M2 (23 lata, w klubie od 8 lat, trenuje: koszykówkę, lekką atletykę) Postrzega siebie jako sportowca i stawia sobie cele związane z zawodami sportowymi (medale). Swoich kolegów w szkole opisuje jako sportowców. Uwielbia lekcje wychowania fizycznego i wyjazdy na zawody organizowane przez Olimpiady Specjalne. Najważniejsza jest dla niego mama a sport lubi najbardziej. Myśli o sporcie dużo i poszukuje informacji na jego temat w mediach (jednocześnie podkreśla swoje zainteresowanie kobietami. Nie lubi przegrywać (na zawody jedzie po medal) i nie wyobraża sobie życia bez sportu. Zawodnik M2 niezwykle mocno utożsamia się z rolą sportowca osiągając jeden z najwyższych wyników Indeksu Tożsamości Sportowej wśród badanych (3 miejsce w rankingu Indeksu Tożsamości Sportowej).

K1 (20 lat, w klubie od 4 lat, trenuje: bocce, narciarstwo biegowe, koszykówkę, lekką atletykę) Uważa siebie za sportowca. Przygotowuje się do zawodów sportowych (wie, że zwycięstwo w regionie, daje jej szansę na udział w zawodach ogólnopolskich). Jej przyjaciele nie uprawiają sportu poza lekcjami wychowania fizycznego. Sport jest najważniejszy, a treningi sprawiają jej największą radość. Myśli często o sporcie i swoim chłopaku (jest zakochana). Nie lubi przegrywać i wracać bez medalu. Byłaby smutna gdyby nie mogła trenować. Zawodniczka K1 utożsamia się z rolą sportowca osiągając wysoki wynik Indeksu Tożsamości Sportowej wśród badanych (4 miejsce w rankingu Indeksu Tożsamości Sportowej).

M3 (20 lat, w klubie od 5 lat, trenuje: koszykówkę, pływanie, narciarstwo biegowe, lekką atletykę) Określa siebie jako sportowca w dyscyplinach zimowych i letnich. Celem jest udział we wszystkich możliwych zawodach i jak największa liczba zwycięstw. Swojego brata określa jako największego przyjaciela-sportowca. Sport jest dla niego najważniejszy w życiu, i myśli o nim w domu i w szkole. Nie czułby się źle w razie przegranej, ponieważ jest dla niego sygnałem, że musi dalej trenować. Ma nadzieję, że nigdy nie zaprzestanie treningów (w przeszłości doświadczył kontuzji). Zawodnik M3 intensywnie utożsamia się z rolą sportowca osiągając bardzo wysoki wynik Indeksu Tożsamości Sportowej wśród badanych (2 miejsce w rankingu Indeksu Tożsamości Sportowej).

K2 (19 lat, w klubie od 4 lat, trenuje bocce, lekką atletykę) Uważa siebie za sportowca (najbardziej lubi pływać). Jej celem jest wyjazd na najbliższe zawody i zdobycie medalu. Najbliżsi koledzy i koleżanki uprawiają jakiś sport oraz ćwiczą na lekcjach wychowania fizycznego. Sport jest najważniejszy (czuje się najlepiej, gdy pływa i jeździ rowerem). O sporcie myśli dużo, ale

interesują ją również śpiew i taniec. Nie załamuje się przegranymi (jak się postara innym razem stanie na podium). Ewentualna kontuzja lub wypadek byłyby dla niej przykrym przeżyciem. Zawodniczka K2 mimo niezgodności między zainteresowaniami, a uprawianymi dyscyplinami w klubie utożsamia się z rolą sportowca osiągając bardzo wysoki wynik Indeksu Tożsamości Sportowej wśród badanych (2 miejsce w rankingu Indeksu Tożsamości Sportowej).

M4 (18 lat, w klubie od 3 lat, trenuje: bocce, lekką atletykę, narciarstwo biegowe) Postrzega siebie jako prawdziwego sportowca i zamierza zwyciężyć na najbliższych zawodach (opisuje konkurencje, w których będzie rywalizował, sport jest dla niego najważniejszy. Myśli o sporcie cały czas (w domu myśli o czekających go zawodach). Przykrość sprawiają mu przegrane. Czuliłby się źle i nie wie co robiłby, gdyby nie mógł uprawiać sportu. Zawodnik M4 mocno utożsamia się z rolą sportowca osiągając bardzo wysoki wynik Indeksu Tożsamości Sportowej wśród badanych (2 miejsce w rankingu Indeksu Tożsamości Sportowej).

M5 (18 lat, w klubie od 3 lat, trenuje: koszykówkę, lekką atletykę, tenis stołowy, narciarstwo biegowe) Nie uważa się w pełni za sportowca i nie ma celów związanych z zawodami, na które jeździ ponieważ musi (na skali wybiera, że ma cele i zamierzenia wybrane ze sportem). Jego przyjaciel to sportowiec, który gra z nim w piłkę. Sport jest ważny w jego życiu (piłka nożna, jazda rowerem) ale nie najważniejszy. Dużo myśli o piłce nożnej i o innych ważnych rzeczach w życiu (nie zdradza jakich). Lubi wygrać podczas zawodów i nie znosi uczucia przegranej. Czuliłby się źle, gdyby nie mógł grać w piłkę lub jeździć rowerem. Zawodnik M5 utożsamia się z rolą sportowca konstruując ją raczej poza klubem Olimpiad Specjalnych (sport jest dla niego ważny, ale nie w zaproponowanej zinstytucjonalizowanej formie), osiągając umiarkowany wynik Indeksu Tożsamości Sportowej wśród badanych (6 miejsce w rankingu Indeksu Tożsamości Sportowej).

M7 (15 lat, w klubie od 2 lat, trenuje: lekką atletykę, tenis stołowy) Podaje, że jest sportowcem. Jeżeli chodzi o cele skupia się na najbliższych zawodach (chce zdobyć medal) a jego przyjaciele sportowcy pojadą z nim na zawody. Sport jest dla niego najważniejszy i nie może doczekać, kiedy będzie mógł pograć w piłkę nożną. Myśli dużo o sporcie i lubi gry komputerowe oraz telewizję. Brak sukcesów sportowych nie przygnębia go, ale kontuzja spowodowałaby u niego złe samopoczucie związane z niemożliwością gry w piłkę nożną. Zawodnik M7 utożsamia się z rolą sportowca jednocześnie konstruując ją w klubie Olimpiad Specjalnych (zawody sportowe) jak

i w oparciu o inne zainteresowania. Osiąga umiarkowany wynik Indeksu Tożsamości Sportowej wśród badanych (5 miejsce w rankingu Indeksu Tożsamości Sportowej).

K4 (17 lat, w klubie od 2 lat, trenuje: bocce, pływanie, narciarstwo biegowe, gimnastykę). Przedstawia siebie jako sportowca. Ma jeden cel – wygrywać. Posiada koleżków i koleżanki, którzy z nią trenują. Najważniejsze jest dla niej pływanie. Dużo myśli o sporcie i wspomina wyjazd na zawody za granicę. W związku z tym, że w ostatnim czasie odnosi same sukcesy sportowe nie do końca rozumie, co to znaczy czuć się źle kiedy się przegrywa. Było by jej smutno z powodu kontuzji. Zawodniczka K4 mocno utożsamia się z rolą sportowca, która pełni istotną funkcję w kształtowaniu jej tożsamości. Osiąga najwyższy wynik Indeksu Tożsamości Sportowej wśród badanych (1 miejsce w rankingu Indeksu Tożsamości Sportowej).

Dyskusja

Uzyskane wyniki sugerują, że osobowość sportowa jest konstruowana u wszystkich badanych w oparciu o różny stopień natężenia aspektów roli sportowca. Nieodzowną rolę w tym procesie pełni klub Olimpiad Specjalnych i szkoła oraz preferowane formy aktywności ruchowej uprawiane w czasie wolnym. Badanie Nadolskiej i Wiłskiego (2011) potwierdza wpływ zasobności środowiskowego kapitału społeczno-sportowego (szkoła specjalna, kluby Olimpiad Specjalnych, boisko przy domu) i pozytywnych postaw rodzicielskich wobec aktywności sportowej na udział osób z niepełnosprawnością intelektualną w sporcie [25]. Istotny wydaje się także sam udział w zawodach sportowych Olimpiad Specjalnych, które są znaczącym wydarzeniem wyzwalaającym silne emocje. Większość (M2, M3, M4, M7, K1, K2, K4) z badanych (poza M1 i M5) wiąże swoje cele i zamiary z zawodami sportowymi oraz zdobywaniem medali. Zdaniem Harady i Sipersteina (2009) osiągnięcia sportowe nie są najpopularniejszym, deklarowanym przez zawodników, rodzajem motywacji do uczestniczenia w Olimpiadach Specjalnych, ustępując pod tym względem: zabawie i przyjemności związanej z uprawianiem sportu oraz nawiązywaniu przyjaźni [26]. Wszyscy poza zawodnikiem M6 uważają siebie za sportowca i definiują krąg swoich znajomych (przyjaciele, koledzy, rodzeństwo) jednoznacznie jako sportowców, bądź uczestników lekcji wychowania fizycznego. Zawodniczka K1 wyraźnie odróżnia sport w klubie od wychowania fizycznego i wyraża smutek, że jej przyjaciele nie trenują. Sport jest najważniejszym elementem życia u zawodników M2 (sport jest ulubiony, ważna jest mama) K1, M3, K2 (sport jako pływanie i jazda na rowerze niezwiązane z klubem), M4, M5 (sport jako piłka nożna – nie uprawiana w klubie), K4 (sport jako pływanie – uprawiane w klubie), M7 (sport

jako piłka nożna – nie uprawiana w klubie). Zawodnicy M1, M6, K3 stwierdzają, że sport nie jest najważniejszy w ich życiu. Widać, traktowanie sportu jako istotnego obszaru osobowości, w niektórych przypadkach nie jest konstruowane wyłącznie w oparciu o partycypację w klubie Olimpiad Specjalnych, ale jest wyznaczane przez osobiste zainteresowania aktywnością ruchową. Kluczowa wydaje się również identyfikacja aspiracji zawodników, które nie zawsze muszą być związane z rywalizacją sportową na najwyższym poziomie [27]. Wykorzystując znajomość predylekcji zawodników wydaje się, należałoby stworzyć adekwatną do nich ofertę zajęć w klubie, tak by zapewniały możliwość wyboru i podejmowania decyzji, przeciwdziałając ograniczeniu samodeterminacji osób z niepełnosprawnością intelektualną [28]. Dłużewska –Martyniec(2002) zwraca uwagę na niepokojący fakt blokowania autonomii zawodników Olimpiad Specjalnych przez ich trenerów, który wyraża się w braku możliwości wyboru partnera podczas treningu, samodzielnego przeprowadzenia rozgrzewki, wchodzenia do miejsca podczas zawodów, gdzie są formowane grupy sprawnościowe, czy też decydowania o dyscyplinach sportowych, które będzie się uprawiało [29]. Jedną z alternatyw dla zawodników o silnej identyfikacji sportowej i wysokim poziomie sprawności fizycznej jest przejście do Programu Sportów Zunifikowanych, inicjatywy dającej dużo radości z zaangażowania w aktywność sportową [30] oraz zwiększającą samoocenę zawodników i stopień ich identyfikacji z drużyną [31].

Badani poświęcają dużo czasu na myślenie o sporcie M2 (poszukuje informacji w mediach), K1,M3,M5, K2 (również o tańcu i śpiewie), M4 (przeżywa stres przedstartowy), M5 (o sporcie jako piłce nożnej uprawianej poza klubem), M7 (i o grach komputerowych), K4 (miło wspomina zagraniczne zawody sportowe). Inaczej niż pozostali zawodnik M1 ogranicza myślenie o sporcie do terenu szkoły, a u zawodnika M6 takie nie pojawia się. Martin i wsp. (1997) powołując się na badania Brewera podają, że wysoki poziom w indywidualnym profilu osobowości sportowej – Wyłącznieści, na którą składają się: zawężenie kręgu przyjaciół do sportowców, uznawanie sportu za najważniejszy element życia i spędzenie dużej ilości czasu na myśleniu o sporcie, korelując z depresją u sportowców cierpiących na skutek urazu [24]. Mocno identyfikujący się z wymiarem Wyłącznieści zawodnicy, powinni zatem otrzymywać wsparcie, polegające na ochronie tych obszarów osobowości sportowej, które generują niekorzystne dla nich konsekwencje. W podobnym kontekście należy rozważać przegraną, która dla większości zawodników stanowi źródło nieprzyjemnych emocji M1,M2,K1,M4,K3,M5,M6,K4, (u niektórych takie odczucia się nie pojawiają K2 - będą kolejne zawody, M3 - trzeba dalej trenować, M7 - nie zdecydowany w tej sytuacji). Tak samo w przypadku

sytuacji wypadku lub choroby uniemożliwiającej treningi zawodnicy deklarują złe samopoczucie (przygnębienie i smutek): M2,K1,K4,M7,M3(doświadczył kontuzji), K2,M4,M5,M1(odczuwałby tylko przykrość - miał uraz). K3,M6 nie mają sprecyzowanego zdania na ten temat. Warty podkreślenia jest fakt, że urazy mogą być zaraz po zmianie zainteresowań (znalezienie pracy, uprawianie sportu poza Olimpiadami Specjalnymi), czy zawieszeniu działalności klubu sportowego OS (bądź jego braku w nowej szkole), kolejną przyczyną rezygnacji z udziału w Olimpiadach Specjalnych[26]. Kępiński (2002) zauważył, że u osób z niepełnosprawnością intelektualną są mniejsze możliwości wytwarzania struktur czynnościowych (formy zachowania, posługiwanie się znakami i symbolami) i metabolizmu informacyjnego (wymiana informacji z otoczeniem), co może prowadzić do lęku oligofrenicznego, objawiającego się trudnościami w zrozumieniu przede wszystkim stale zmieniającego się świata społecznego [32]. Dlatego przygotowanie do sytuacji porażki jak i kontuzji jest obowiązkiem trenera zawodników Olimpiad Specjalnych. Działania w tym zakresie mogą wesprzeć dynamiczny proces rezyliencji (fenomen dobrego funkcjonowania niektórych osób w niesprzyjających warunkach) przez zwiększanie zasobów czynników chroniących i redukcję czynników ryzyka [33]. Indywidualne wyniki w Skali Pomiaru Osobowości Sportowej mogą wskazywać na silną identyfikację zawodników Olimpiad Specjalnych z rolą sportowca, zbliżając ich w tym względzie do widzających pilotów i kolarzy tandemowych z dysfunkcją wzroku [21]. Wynik koresponduje z rezultatami Groff i Zabriskie (2006), którzy potwierdzili, że niepełnosprawni narciarze mają podobny poziom osobowości sportowej (mierzonej AIMS) do sportowców bez niepełnosprawności tak samo intensywnie uprawiających sport [34]. Zoerink i Wilson (1995) podkreślają jednak specyfikę zawodników Olimpiad Specjalnych, którzy mogą być jednocześnie bardziej nastawieni na rywalizację oraz przywiązywać mniejszą wagę do wygrywania niż sportowcy bez niepełnosprawności intelektualnej [35].

Podsumowując należy stwierdzić, że Olimpiady Specjalne stanowią źródło rozwoju osobowości sportowej u zawodników i przyczyniają się do ich inkluzji w życie społeczne. Tworzą szczególną przestrzeń, w której osoby z niepełnosprawnością wzbogacają swoją tożsamość o wzory społecznie akceptowanych i oczekiwanych zachowań. Olimpiady Specjalne uczą osoby z niepełnosprawnością jak konstruować swoje tożsamości, jako układy związków z innymi ludźmi, które we współczesnym świecie stopniowo zaczynają odgrywać coraz większą rolę. Należy jednak pamiętać o niebezpieczeństwach, związanych z silną identyfikacją z rolą sportowca i przygotowaniu zawodników Olimpiad Specjalnych na doświadczenie ewentualnej porażki lub kontuzji.

Wnioski

Opracowanie posiada ograniczenia wynikające z adaptacji narzędzia i mało licznej grupy badawczej, dlatego przedstawione w nim analizy należy uznać za jedynie orientacyjne i dyskusyjne. Ważność podejmowanej problematyki i brak dotyczących jej opracowań naukowych, stanowiły przesłanki do przeprowadzania badania w zaprezentowanej formie.

Zawodnicy Olimpiad Specjalnych identyfikują się z rolą sportowca i tworzą w oparciu o nią osobowość sportową. W kontekście zadeklarowanego przez zawodników Olimpiad Specjalnych wysokiego natężenia osobowości sportowej, w dalszych badaniach należy rozważyć możliwe: pozytywne i negatywne implikacje dla sportowców z niepełnosprawnością intelektualną.

Piśmiennictwo

1. Tasiemski T. Satysfakcja z życia i aktywność sportowa osób po urazach rdzenia kręgowego. Badania porównawcze polsko-brytyjskie. Poznań: AWF; 2007.
2. Schlenker BR, Pontari BA, 2004: Strategiczna kontrola informacji: kierowanie wrażeniem i autoprezentacja w życiu codziennym. In: Tesser A, Felson RB, Suls JM, editors: *Ja i tożsamość. Perspektywa psychologiczna*. Gdańsk: GWP; 2004.p.183-214.
3. Gergen JG. Nasycone Ja. Dylematy tożsamości w życiu współczesnym. Gdańsk: GWP; 2009.
4. Kumaniecka- Wiśniewska A. Kim Jestem? Tożsamość kobiet upośledzonych umysłowo. Warszawa: Wydaw. Akademickie „Żak”; 2006.
5. Kazanowski Z. Przemiany pokoleniowe postaw wobec osób upośledzonych umysłowo. Lublin: Wydaw. UMCS; 2011.
6. Siperstein GN, Norins J, Corbin S, Shriver T. Multinational Study of Attitudes Toward Individuals with Intellectual Disabilities. Washington: DC Special Olympics Inc; 2003.
7. Goffman E. Człowiek w teatrze życia codziennego. Warszawa: Wydaw. Aletheia; 2008.
8. Smith DD. Pedagogika Specjalna. Warszawa: Wydaw. APS i PWN; 2008.
9. APA, Washington: Highlights of Changes from DSM-IV -TR to DSM-5 [internet]. 2013 [cited 2013 September 25]. Available from: <http://www.dsm5.org/Documents/changes%20from%20dsm-iv-tr%20to%20dsm-5.pdf>
10. Dłużewska-Martyniec W. Aktywność sportowa osób z niepełnosprawnością intelektualną. In: Kowalik S, editor: *Kultura fizyczna osób z niepełnosprawnością. Dostosowana aktywność ruchowa*. Gdańsk: GWP; 2009.p.426-475.
11. Olimpiady Specjalne Polska [Internet]. Warszawa: Informacje podstawowe [cited 2013 September 25] Available from: <http://www.olimpiadyspecjalne.pl/informacje-podstawowe>
12. Balic MG, Mateos EC, Blasco CG. Physical fitness levels of physically active and sedentary adults with Down syndrome. *Adapt Phys Activ Q* 2000; 17(3):310-321.
13. Draheim CC, Williams D, McCubbin JA. Cardiovascular disease risk factor differences between Special Olympians and non-Special Olympians. *Adapt Phys Activ Q* 2003; 20(2):118-133.
14. Weiss JA, Bebko JM. Participation in Special Olympics and Change in Athlete Self-Concept Over 42 Months. *Journal on Developmental Disabilities* 2008; 14(3):1-8.
15. Gibbons SL, Bushakara FB. Effects of Special Olympics participation on the perceived competence and social acceptance of mentally retarded children. *Adapt Phys Activ Q* 1989; 6:40-51.
16. Dykens EM, Cohen, DJ. Effects of Special Olympics International on social competence in persons with mental retardation. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry* 1996; 35(2):223-229.
17. Farrell RJ, Crocker PRE, McDonough MH, Sedgwick WA. The Driving Force: Motivation in Special Olympians. *Adapt Phys Activ Q* 2004; 21:153-166.
18. Pervin LA, John OP. Osobowość – teoria i badania. Kraków: Wydaw. UJ; 2002.
19. Lamont-Mills A, Christensen SA. Athletic identity and its relationship to sport participation levels. *J Sci Med Sport* 2006; 9(6):472-478.
20. Houle JLW, Brewer BW, Kluck AS. Developmental trends in athletic identity: A twopart retrospective study. *J Sport Behav* 2010; 33(2):146-159.
21. Tasiemski T, Wilski M, Mędak K. An assessment of athletic identity in blind and able-bodied tandem cyclists. *Human Movement* 2012; 13 (2):178-184.
22. Kaczmarek U, Wilk-Sieczak B. Metody oceny lęku stomatologicznego u dzieci i młodzieży. *Dental and Medical Problems* 2006; 43(4): 596-601.
23. Buchanan H, Niven N. Validation of a Facial Image Scale to assess child dental anxiety. *Int J Paediatr Dent* 2002; 12:47-52.
24. Martin JJ, Eklund RC, Mushett CA. Factor Structure of the Athletic Identity Measurement Scale With Athletes With Disabilities. *Adapt Phys Activ Q* 1997; 14:74-82.
25. Nadolska A, Wilski M. Środowiskowe uwarunkowania włączania się w aktywność ruchową dzieci z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym. *Postępy Rehabilitacji* 2011; 4:19-26.
26. Harada CM, Siperstein GN. The sport experience of athletes with intellectual disabilities: a national survey of Special Olympics athletes and their families. *Adapt Phys Activ Q* 2009; 26:68-85.
27. Dowling S, Hassan D, McConkey R. The 2011 Summer World Games experience for Special Olympics athletes and coaches: a longitudinal study in four countries. Washington, DC: Special Olympics, Inc, [Internet] 2012 [cited 2013 December 17]. Available from: http://www.specialolympics.org/uploadedFiles/Ulster_Coaching%20Final%20Report.pdf
28. Wehmeyer ML, Metzler ChA. How self-determined are people with mental retardation? The national consumer survey. *Ment Retard* 1995; 33(2):111-119.
29. Dłużewska-Martyniec W. The need of autonomy in Special Olympics athletes and its satisfying through sports activity. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Gymnica* 2002; 32(1):53-58.
30. Dangel K, Skowroński W. Stopień zaangażowania w aktywność sportową partnerów i sportowców w drużynach

- zunifikowanej piłki nożnej. Postępy Rehabilitacji 2011; 4:63-69
31. Wilski N, Nadolska A, Dowling S, Hassan D, Mc Conkey R. Personal development of participants in Special Olympics unified sports teams, Human Movement 2012;13 (3):271-279.
32. Kępiński A. Lęk. Kraków: Wydaw. Literackie; 2002.
33. Borucka A, Ostaszewski K. Koncepcja resilience. Kluczowe pojęcia i wybrane zagadnienia. Med Wieku Rozwoj 2008;12(2):587-597.
34. Groff D, Zabriskie R. An exploratory study of athletic identity among elite alpine skiers with disabilities: Issues of measurement and design. J Sport Behav 2006;29(2): 1-16.
35. Zoerink DA, Wilson J. The competitive disposition: views of athletes with mental retardation, Adapt Phys Activ Q 1995; 12:34-42.